

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-45>

УДК 332.02

ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ: АНАЛІЗ СВІТОВОГО ДОСВІДУ

PRIORITIES OF ECONOMIC DEVELOPMENT IN THE CONDITIONS OF POST-WAR RECOVERY: ANALYSIS OF GLOBAL EXPERIENCE

Графська Орислава Іванівна

доктор економічних наук, доцент,
Львівський державний університет фізичної культури
імені Івана Боберського

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8134-3771>

Гарасимчук Назарій Андрійович

аспірант,
Львівський університет бізнесу та права
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6812-1667>

Дудаш Олександр Іванович

аспірант,
Львівський університет бізнесу та права
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2738-3131>

Hrafka Oryslava

Ivan Boberskyi Lviv State University of Physical Culture

Narasymchuk Nazarii, Dudash Oleksandr

Lviv University of Business and Law

Стаття присвячена комплексному аналізу пріоритетів та стратегій економічного відновлення в поствоєнний період на прикладі досвіду різних країн і з урахуванням можливостей його застосування в Україні. Результати дослідження свідчать про те, що комплексний підхід до післявоєнного відновлення, який включає реконструкцію інфраструктури, економічні реформи, розвиток людського капіталу, ефективне використання міжнародної допомоги та інституційні реформи, є критично важливим для успішного відновлення України. Зокрема, досвід Хорватії показує важливість стратегічного планування, локалізованих проектів та євроінтеграції як каталізатора для реформ. Крім того, дослідження підкреслює важливість координації міжнародної допомоги та забезпечення прозорості управління для підвищення довіри між владою та суспільством.

Ключові слова: післявоєнне відновлення, економіка, світовий досвід, пріоритети розвитку, Україна.

The article is devoted to a comprehensive analysis of the priorities and strategies of economic recovery in the post-war period, based on the experience of different countries and taking into account the possibilities of its application in Ukraine. The issue of post-war reconstruction is highly relevant for countries affected by armed conflicts, especially in the context of Russia's current war against Ukraine. The study aims to summarise international experience and develop recommendations for Ukraine's effective post-war recovery. The main focus is studying the successful practices of other countries, such as Croatia, to adapt them to Ukrainian realities. The study analyzes scientific publications, theoretical concepts, and empirical data on post-war economic recovery. Benchmarking methods were used to identify critical aspects of successful recovery strategies. The analysis includes an overview of economic development theories, institutional reforms, infrastructure investment, and human capital. The results of the study indicate that a comprehensive approach to post-war recovery, which includes infrastructure reconstruction, economic reforms, human capital development, effective use of international aid, and institutional reforms, is critical to the successful recovery of Ukraine. In particular, the experience of Croatia shows the importance of strategic planning, localized projects, and European integration as catalysts for reforms. In addition, the study highlights the importance

of coordinating international aid and ensuring governance transparency to increase trust between the government and society. The article's practical value lies in providing specific recommendations for the government of Ukraine and international organizations regarding effective post-war recovery. Proposed directions include strategic planning for the restoration of critical infrastructure, acceleration of privatization of state-owned enterprises, support for small and medium-sized businesses, educational reforms and vocational training, coordination of international aid, and institutional reforms. Implementing these recommendations will contribute to Ukraine's sustainable development and ensure social stability in the post-war period.

Keywords: post-war recovery, economy, world experience, development priorities, Ukraine.

Постановка проблеми. Завершення збройних конфліктів є вирішальним моментом для зруйнованих війною регіонів і держав, коли вони повинні обрати оптимальну стратегію переходу від нестабільності до відновлення та зростання. Однак післявоєнний процес відновлення виходить далеко за межі цільової гуманітарної допомоги, охоплюючи різнопланові стратегії відновлення економіки та забезпечення соціально-політичної стабільності. Історично склалося так, що наслідки війни створюють значні виклики та створюють можливості для постраждалих регіонів. Зруйнована інфраструктура та зменшення людського капіталу часто співіснують із потенціалом для оновлення, інновацій та трансформації. Обрані стратегічні напрямки під час цієї критичної фази відновлення можуть значно вплинути на довгострокову траєкторію розвитку регіонів та держав, формуючи їх економічну стійкість і суспільний добробут.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на великий досвід післявоєнного економічного відновлення у XX столітті поширення воєнних конфліктів на сучасному етапі розвитку людства, відповідна проблематика опинилася в центрі уваги багатьох дослідників. Зокрема різні науковці наголошують на необхідності вирішення нагальних гуманітарних потреб, одночасно закладаючи основу для довгострокового економічного розвитку.

Теорії сучасного поствоєнного економічного відновлення часто спираються на ширший контекст економічного розвитку держав та регіонів, зокрема P. Collier та A. Hoeffler (2004), визначають критичні фактори економічного відновлення, включаючи відновлення торгівлі, інвестиції в інфраструктуру, а також відновлення ефективності системи управління [6]. Інституційна економіка пропонує підхід, з допомогою якого можна зрозуміти роль управління та інституційної якості в післявоєнному відновленні. D. Acemoglu, S. Johnson і J. Robinson (2001) стверджують, що якість інституцій значно впливає на економічні показники та стійкість економічних сис-

тем. Їх висновки свідчать про те, що зміцнення інституцій має важливе значення для відновлення економічної спроможності та забезпечення прозорого та ефективного управління [1]. Теорії людського капіталу, сформульовані G. Becker (1993), підкреслюють важливість інвестування в освіту та розвиток навичок для післявоєнного відновлення трудових ресурсів і стимулювання економічного зростання [4].

Численні емпіричні дослідження демонструють, що реконструкція інфраструктури є основою післявоєнного економічного відновлення. Для прикладу, план Маршалла, проаналізований J. De Long та B. Eichengreen (1991), залишається яскравим прикладом того як цільові інвестиції в інфраструктуру можуть каталізувати розвиток економіки [7]. Більш пізні дослідження (наприклад, I. Noy, T. Vu, (2010) [9]), підкреслюють роль інфраструктури в сприянні розвитку торгівлі, мобільності населення та доступі до ринків у поствоєнних умовах.

Водночас окремі вчені наголошують на ролі інституцій у поствоєнному відновленні, підкреслюючи критичну потребу у відбудові структур управління. Наприклад, висновки T. Addison, A. Chowdhury та S. Murshed (2002) свідчать про те, що ефективні інституції необхідні для управління ресурсами, впровадження політики та сприяння економічній стабільності [2].

Фінансовим ресурсом післявоєнного відновлення найчастіше стає міжнародна допомога, роль якої оцінюється науковцями неоднозначно. Для прикладу, такий науковець як S. Knack (2001) підкреслює подвійну роль міжнародного фінансової допомоги у реалізації невідкладних заходів та підтримці довгострокового розвитку. Акцентується увага на важливості узгодження такої допомоги з місцевими пріоритетами та забезпечення того, щоб зовнішні втручання доповнювали, а не підривали систему місцевого управління і потенціал розвитку держави та її регіонів [8].

Окремі вчені ставлять також під сумнів довгострокову стійкість багатьох заходів з післявоєнного відновлення [3; 10; 11]. Йдеться про

такі проблеми, як залежність від міжнародної допомоги, відсутність місцевого потенціалу для відновлення через невирішеність основних соціально-політичних проблем.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Починаючи із 2022 року проблемам післявоєнного економічного відновлення України було присвячено чимало уваги. Поряд із цим, часто робиться акцент або на окремих галузях економіки чи регіонах, або на збереженні наявного потенціалу. Міжнародний досвід комплексного післявоєнного відновлення, що був характерний для багатьох країн в останні десятиліття, аналізується недостатньо.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Ця стаття має на меті забезпечити комплексне розуміння пріоритетів економічного розвитку, необхідних для успішного післявоєнного відновлення. Узагальнюючи глобальний досвід і теоретичні ідеї, пропонуються напрями і пріоритети післявоєнного економічного відновлення України.

Виклад основного матеріалу дослідження. В останні десятиліття низка країн стикалися з викликами економічного відновлення внаслідок воєн. Можемо, зокрема навести приклади таких держав як Руанда (з 1994), Боснія і Герцеговина та Хорватія (з 1995), Сербія (з 1999), Сьєрра-Леоне і Східний Тимор (з 2002), Ліберія (з 2003), Ліван (з 2006), Грузія і Косово (з 2008), Шрі-Ланка (з 2009), Лівія (з 2020), Ірак (з 2017) та ін. Варто зауважити, що більшість із зазначених країн належать до країн, що розвиваються, а також потерпали, а подекуди і продовжують потерпати від насамперед громадянських воєн, а не повномасштабної воєнної агресії.

З огляду на характер і масштаби війни росії проти України (головним чином із 2022 року) більш-менш адекватною може бути аналогія з воєнними конфліктами та їх економічними наслідками на території країн Балканського півострова. На Балканах декілька країн доклали значних зусиль для післявоєнного відновлення. Хорватія, наприклад, досягла значного прогресу після закінчення війни за незалежність у 1995 році. Країна зосередилася на відбудові своєї інфраструктури, особливо в зруйнованих війною районах, і здійснила комплексні економічні реформи для переходу від соціалістичної до ринкової економіки [5; 12]. Вступ Хорватії до Європейського Союзу в 2013 році значно підживив її економіку, сприяючи торгівлі, інвестиціям і

структурним реформам. Туризм також став критично важливим сектором, який сприяє економічному зростанню та створенню робочих місць.

Сербія, ще один ключовий гравець у регіоні, намагалася подолати наслідки воєн та воєнної операції НАТО у 1990-х роках. Післявоєнне відновлення Сербії передбачало великі зусилля з відновлення інфраструктури, залучення іноземних інвестицій та реформування економічних інститутів. Країна працювала над інтеграцією в ЄС, що спонукало до численних реформ у сфері управління, монетарної політики та правової бази. Незважаючи на такі виклики, як політична нестабільність і регіональна напруженість, Сербія досягла помітних успіхів у економічному зростанні та розвитку.

Косово, яке проголосило незалежність від Сербії в 2008 році, зіткнулося з унікальними проблемами під час післявоєнного відновлення. Зусилля щодо відновлення регіону були зосереджені на відбудові інфраструктури, розвитку інституцій та сприянні економічному розвитку в контексті обмеженого міжнародного визнання та політичної нестабільності. Міжнародні організації та іноземна допомога відіграли вирішальну роль у підтримці відновлення Косова. Регіон зосередився на енергетиці, сільському господарстві та секторах послуг, щоб стимулювати економічне зростання та зменшити безробіття.

Боснія та Герцеговина з її складною етнополітичною структурою зіткнулася зі значними перешкодами у своєму післявоєнному відновленні. Дейтонська угода 1995 року, яка поклала кінець боснійській війні, створила основу для подальшої стабілізації, але також зумовила проблеми для ефективної та цілісної економічної політики. Зусилля з відновлення включали відбудову інфраструктури, сприяння іноземним інвестиціям та посилення інституційного потенціалу [10]. Європейський Союз був важливим партнером, який надавав фінансову допомогу та підтримку реформ. Проте політична роздробленість та економічна неоднорідність продовжують створювати проблеми.

З огляду на результати проведеного аналізу, а також євроінтеграційні пріоритети, найбільш цінним для України може стати досвід післявоєнного відновлення Хорватії [5; 12]. З метою структурування цього досвіду ми виокремили його ключові аспекти, які можна адаптувати до контексту України (табл. 1).

Таблиця 1

Досвід післявоєнного відновлення Хорватії та напрями його застосування в Україні

Аспект	Досвід Хорватії	Напрями застосування в Україні
Комплексна реконструкція інфраструктури	- пріоритет критичної інфраструктури: транспортні мережі, комунальні послуги, житлове будівництво; - децентралізований підхід до вирішення місцевих потреб;	- стратегічне планування відновлення критичної інфраструктури, включаючи транспорт, енергетичні мережі та житлове будівництво; - локалізовані проекти з урахуванням регіональних потреб;
Економічні реформи та ринковий перехід	- проведені економічні реформи: приватизація, нормативна база для інвестицій, конкуренція;	- прискорити приватизацію державних підприємств і підтримати МСП сприятливим регулюванням і доступом до фінансування; - розробити нормативну базу для сприяння підприємництву та конкуренції;
Розвиток людського капіталу та соціальна інтеграція	- інвестиції в освіту та професійне навчання; - програми соціальної інтеграції для переміщених осіб;	- освітні реформи та професійне навчання для критичних секторів економіки; - комплексні програми реінтеграції переміщеного населення та ініціативи соціальної інтеграції;
Ефективне використання міжнародної допомоги та інтеграційних зусиль	- використано міжнародну допомогу для реконструкції та реформ; - інтеграція в ЄС створила основу для реформ і розвитку;	- координація міжнародної допомоги для реалізації національних стратегій, зосереджених на прозорості та ефективності; - використовувати інтеграцію в ЄС як каталізатор комплексних реформ;
Інституційні реформи	- відбудовані та зміцнені інститути управління; - прозорість в управлінні ресурсами; - антикорупційні заходи.	- зосередження на відбудові та реформуванні інституцій для покращення управління, зокрема в контексті прозорості та підзвітності; - запровадження жорстких антикорупційних заходів для зміцнення довіри суспільства до владних інституцій та покращення управління, зокрема регіонального.

Джерело: складено авторами

Очевидно, що Україна може отримати значну вигоду з досвіду післявоєнного відновлення Хорватії, взявши до уваги комплексний підхід, який поєднує відбудову інфраструктури, економічні реформи, розвиток людського капіталу, ефективне використання міжнародної допомоги та інституційні реформи. Пристосування цих уроків до особливостей України та використання наявних можливостей буде критично важливим для успішної реалізації проектів післявоєнного економічного відновлення.

Висновки. Отже, незважаючи на те, що воєнно-політична і економічна ситуація в Україні у період 2022–2024 років є унікальною у світовій історії після Другої світової війни, певний іноземний досвід післявоєнного відновлення можна запозичити. Зокрема, Укра-

їна може отримати значну вигоду з досвіду післявоєнного відновлення Хорватії, адаптуючи ключові його аспекти до свого контексту. Комплексний підхід, який включає реконструкцію інфраструктури, економічні реформи, розвиток людського капіталу, ефективне використання міжнародної допомоги та інституційні реформи, є критично важливим для успішної реалізації проектів післявоєнного відновлення. Зокрема, стратегічне планування відновлення критичної інфраструктури з урахуванням регіональних потреб, прискорення приватизації державних підприємств та підтримка малого і середнього бізнесу, освітні реформи та професійне навчання, а також координація міжнародної допомоги та інтеграція в ЄС як каталізатор для реформ можуть стати основою для економічного зростання та

соціальної стабільності післявоєнної України. Крім того, зосередження на відбудові інституцій, особливо у найбільш постраждалих від війни регіонах, та впровадження антикорупційних заходів допоможе зміцнити довіру між владою та суспільством і забезпечити соці-

альну інтеграцію навколо ідей відновлення економіки. Впровадження цих рекомендацій сприятиме ефективній реалізації проектів післявоєнного відновлення, забезпечуючи сталий розвиток України та відбудову національної й регіональної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Acemoglu D., Johnson S., Robinson J. A. The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation. *American Economic Review*. 2001. № 91(5). P. 1369–1401. DOI: <https://doi.org/10.1257/aer.91.5.1369>
2. Addison T., Chowdhury A. R., Murshed S. M. By How Much Does Conflict Reduce Financial Development? World Institute for Development Economics Research. 2002. URL: https://publications.marquette.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1491&context=econ_fac
3. Arndt Ch., Jones S., Tarp, F. Aid, Growth, and Development: Have We Come Full Circle?. *Journal of Globalization and Development*. 2010. Vol. 1. Article 5. DOI: <https://doi.org/10.2202/1948-1837.1121>
4. Becker G. S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education (3rd ed.). University of Chicago Press, 1993. 392 p. DOI: <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226041223.001.0001>
5. Bicanic I., Franičević V. Understanding reform: The case of Croatia. 2003. URL: <https://wiiw.ac.at/understanding-reform-the-case-of-croatia-dlp-3287.pdf>
6. Collier P., Hoeffler A. Greed and Grievance in Civil War. *Oxford Economic Papers*. 2004. № 56(4). P. 563–595. DOI: <https://doi.org/10.1093/oep/gpf064>
7. De Long J. B., Eichengreen B. The Marshall Plan: History's Most Successful Structural Adjustment Program. National Bureau of Economic Research. Working Paper. 1991. № 3899. DOI: <https://doi.org/10.3386/w3899>
8. Knack S. Aid Dependence and the Quality of Governance: Cross-Country Empirical Tests. *Southern Economic Journal*. 2001. № 68. P. 310–329. DOI: <https://doi.org/10.2307/1061596>
9. Noy I., Vu T. B. The Economics of Natural Disasters in a Developing Country: The Case of Vietnam. *Journal of Asian Economics*. 2010. № 21(4). P. 345–354. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.asieco.2010.03.002>
10. Paris R. At War's End: Building Peace after Civil Conflict. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 304 p. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511790836>
11. Stepputat F. Global Governance and the New Wars: The Merging of Development and Security. *Journal of Refugee Studies*. 2002. № 15. P. 120–121. DOI: <https://doi.org/10.1093/jrs/15.1.120>
12. Tanner M. Croatia: A nation forged in war (2nd ed.). Yale University Press, 2010. 384 p. DOI: <https://www.jstor.org/stable/j.ctt1npzsd>

REFERENCES:

1. Acemoglu, D., Johnson, S., Robinson, J. A. (2001). The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation. *American Economic Review*, 91(5), 1369–1401. DOI: <https://doi.org/10.1257/aer.91.5.1369>
2. Addison, T., Chowdhury, A. R., Murshed, S. M. (2002). By How Much Does Conflict Reduce Financial Development? World Institute for Development Economics Research. Available at: https://publications.marquette.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1491&context=econ_fac
3. Arndt, Ch., Jones, S., Tarp, F. (2010). Aid, Growth, and Development: Have We Come Full Circle?. *Journal of Globalization and Development*, Vol. 1. Article 5. DOI: <https://doi.org/10.2202/1948-1837.1121>
4. Becker, G. S. (1993). Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education (3rd ed.), University of Chicago Press. DOI: <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226041223.001.0001>
5. Bicanic, I., Franičević, V. (2003). Understanding reform: The case of Croatia. Available at: <https://wiiw.ac.at/understanding-reform-the-case-of-croatia-dlp-3287.pdf>
6. Collier, P., Hoeffler, A. (2004). Greed and Grievance in Civil War. *Oxford Economic Papers*, 56(4), 563–595. DOI: <https://doi.org/10.1093/oep/gpf064>
7. De Long, J. B., Eichengreen, B. (1991). The Marshall Plan: History's Most Successful Structural Adjustment Program. *National Bureau of Economic Research*. Working Paper No. 3899. DOI: <https://doi.org/10.3386/w3899>
8. Knack, S. (2001). Aid Dependence and the Quality of Governance: Cross-Country Empirical Tests. *Southern Economic Journal*, 68, 310–329. DOI: <https://doi.org/10.2307/1061596>

9. Noy, I., Vu, T. B. (2010). The Economics of Natural Disasters in a Developing Country: The Case of Vietnam. *Journal of Asian Economics*, 21(4), 345–354. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.asieco.2010.03.002>
10. Paris, R. (2004). *At War's End: Building Peace after Civil Conflict*, Cambridge: Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511790836>
11. Stepputat, F. (2002). Global Governance and the New Wars: The Merging of Development and Security. *Journal of Refugee Studies*, 15, 120–121. DOI: <https://doi.org/10.1093/jrs/15.1.120>
12. Tanner, M. (2010). *Croatia: A nation forged in war* (2nd ed.), Yale University Press. Available at: <https://www.jstor.org/stable/j.ctt1npzsd>